

Bölüm 7

SAĞ HEMİSFER HASARI: DİL VE KONUŞMA TERAPİSİ PERSPEKTİFİNDEN KLİNİK YÖNETİM, DEĞERLENDİRME VE TERAPİ

İbrahim Can YAŞA¹

1. GİRİŞ

Hemisferik beyin hasarı, nörolojik bir etiyojiye sahip hastalar arasında yaygın izlenmektedir. Sağ hemisferik beyin hasarı, özellikle konuşma ve dil işlevlerine yönelik bozulmalara neden olan, genellikle felç veya travmatik beyin hasarının bir sonucu bir tür beyin hasarıdır. Bu hasar, hastaların günlük yaşam aktivitelerini ciddi düzeyde etkileyebildiğinden rehabilitasyon ve tedavi gereksinimlerini de artırabilir. Bu nedenle, sağ hemisferik beyin hasarı olan hastaların değerlendirilmesi, yönetimi ve tedavisi önemli bir klinik endişedir (1).

Bu bölüm, sağ hemisferik beyin hasarıyla ilişkili dil ve konuşma sorunlarını ele almayı amaçlamaktadır. Özellikle, dil ve konuşma terapisi perspektifinden bu tür beyin hasarının klinik yönetimi, değerlendirmesi ve terapötik müdahalesi üzerinde odaklanmaktadır. Sağ hemisferik beyin hasarı olan hastaların bu tür zorluklarla karşılaşması, onların iletişim yeteneklerini ve yaşam kalitelerini önemli ölçüde etkileyebilir. Bu nedenle, sağ hemisferik beyin hasarıyla ilgili dil ve konuşma terapilerinin etkili biçimde tasarlanması ve uygulanması, bu hastaların rehabilitasyon süreçlerinde kritik bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla amaç sağ hemisferik beyin hasarı olan bireylerin değerlendirilmesi ve terapi süreçlerinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmak, sağ hemisferik beyin hasarı olan bireylere sunulan sağlık hizmetlerinin kalitesini artırmaktır.

2. HEMİSFERİK ASİMETRİ

Karmaşık insan davranışlarının nöral temsili ile ilgili teoriler, dil işlevlerine odaklanarak geliştirilmiştir. Dil, bireyleri diğer türlerden ayıran en önemli özelliklerden biridir. Bu nedenle afazi gibi dil bozuklukları nörobilimsel

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bahçeşehir Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dil ve Konuşma Terapisi Bölümü, ibrahimcan.yasa@bau.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-7630-1956

harasın etkileri olduğu için, terapi yaklaşımları da bireyselleştirilmelidir. Erken dönemde profesyonel yardım sağlanarak, iletişim yeteneklerini geliştirmeleri ve günlük yaşamlarında daha sağlıklı iletişim kurabilmeleri için destek sunulmalıdır (63):

Bu süreci başarılı yönetmek için dil ve konuşma terapisi, çeşitli önemli faydalar sunar. Bireylerin geliştirilmiş benlik saygısı kazanmalarına ve artan bağımsızlık duygusu geliştirmelerine yardımcı olur. Aynı zamanda, fikirleri, düşünceleri ve duyguları daha etkili bir şekilde anlama ve ifade etme yeteneğini artırır, bu da kişilerin sosyal ilişkilerini ve iletişimlerini güçlendirir. Tüm bu olumlu etkiler sonucunda, bireylerin yaşam kalitesi artar ve daha sağlıklı iletişim yetenekleri kazanırlar, böylece günlük yaşamlarında daha başarılı ve tatmin edici bir şekilde iletişim kurarlar (64):

Bu bağlamda sağ beyin hasarına sahip bireylerin birincil derece bakım veren yakınlarının ve ailelerin katkısı ve eğitimi, ilgili dil ve konuşma bozukluklarıyla başa çıkmada kritik bir rol oynamaktadır. Ailelerin bu süreçte aktif bir rol üstlenmeleri, bireylerin daha sağlıklı bir iletişim geliştirmelerine ve dil becerilerini geliştirmelerine büyük katkı sağlar. Bu nedenle, ailelerin bilinçli ve destekleyici bir şekilde terapi sürecine katılmaları, bireylerin ilgili dil bozukluklarıyla başa çıkmalarına yardımcı olur (65, 66).

KAYNAKÇA

1. UR. *Right hemisphere damage*. (Çevrimiçi). <https://www.urmc.rochester.edu/ear-nose-throat/speech-pathology/our-services/rhd.aspx#:~:text=Speech%2DLanguage%20Pathology%20Evaluation%20%26%20Therapy&text=Treatment%20plans%20are%20developed%20collaboratively,language%20and%20executive%20function%20abi>. Erişim: [20 Eylül 2023]
2. Şahin H. *Sağ hemisfer öğrenme bozukluğu olarak sosyal fobi* [Yayınlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi]. 1999, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi, İstanbul.
3. Damasio A, Damasio H, Van Hoesen G. Prosopagnosia: anatomic basis and behavioral mechanisms. *Neurology*. 1982; 32(4):331-341.
4. Mesulam M. Principles of behavioral neurology. 2000;1-70.
5. Novon D. Forest before trees: the precedence of global features in visual perception. *Cognitive Psychology*. 1977;9(3):353-383.
6. Benton A. *Exploring the history of neuropsychology*. Oxford:Oxford University Press; 2000.
7. Trimble M. John Hughlings Jackson. *Revue Neurologique*. 2018;174(10):738.
8. Wapner W, Hamby S, Gardner H. The role of the right hemisphere in the apprehension of complex linguistic materials. *Brain and Language*. 1981;14(1):15-33.
9. Shields J. Semantic-pragmatic disorder: a right hemisphere syndrom. *British Journal of Disorders of Communication*. 1991; 26(3): 383-392.

10. Toğram B. Sağ hemisfer hasarlarında görülen iletişim sorunları. (Çevrimiçi). https://www.rehabilitasyon.com/makale/SAG_HEMISFER_HASARLARINDA_GORULEN_ILETISIM_SORUNLARI-998. Erişim: [20 Eylül 2023]
11. Hirst W, LeDoux L, Stein S. Constraints on the processing of indirect speech acts: Evidence from aphasiology. *Brain and Language*. 1984; 23(1): 26-33.
12. Myers P, Brookshire R. The effects of visual and inferential complexity on the picture descriptions of non-brain-damaged and right-hemisphere-damaged adults. *Clinical Aphasiology*. 1994;22:25-34.
13. Ferre P, Ska B., Lajoie C., et. al. Clinical Focus on Prosodic, Discursive and Pragmatic Treatment for Right Hemisphere Damaged Adults: What's Right?. *Rehabilitation research and practice* ;2011; 131820.
14. Bartolomeo P, Schotten M, Chica A. Brain networks of visuospatial attention and their disruption in visual neglect. *Frontiers in Human Neuroscience*. 2012;6:110.
15. Topbaş S. *Dil ve Kavram Gelişimi*. Ankara: Kök Yayıncılık; 2007.
16. Bloom L, Lahey M. *Language development and language disorders*, John Wiley & Sons; 2017.
17. Bleile K. *Manual of articulation and phonological disorders: Infancy through adulthood*. Thomson Delmar Learning; 2004.
18. ASHA. *What is speech? what is language?* [Çevrimiçi] <https://www.asha.org/public/speech/development/speech-and-language/>. [Erişim:20 Eylül 2023].
19. Çelik İ. Noam Chomsky ve Psiko-linguistik Dil Gelişim Kuramı. *Journal of Turkish Studies*, 2017;12(28):193-208.
20. Cankuvvet Aykut N, Esersin S. *Dil Gelişimin Erken Dönem Göstergeleri: Jest Gelişimi*. Değişen Dünyada Eğitim, Bilsam Yayınları; 2012.
21. Saaristo Helin K., Kunnari S. Phonological development in children learning Finnish : A review. *First Language*. 2011; 31(3):342-363.
22. Dükar B., Tunçer A. Gecikmiş Dil-Konuşması Bulunan Çocukların Alıcı ve İfade Edici Sözcük Dağarcığının Değerlendirilmesi. *Dil, Konuşma ve Yutma Araştırmaları Dergisi (DKYAD)*; 2021;4(3):261-283.
23. Tomasello M., Carpenter M., Liszkowski U. A New Look at Infant Pointing. *Child Development*; 2007;78(3):705-722.
24. Gogate L., Hollich G. Invariance Detection Within an Interactive System : A Perceptual Gateway to Language Development. *Psychological Review*; 2010;117(2):496-516.
25. Conti Ramsden G., Durkin K. Language development and assessment in the preschool period. *Neuropsychology Review*. 2012; 22(4):284-401.
26. DKT-UÇEP. *Mezuniyet Öncesi Dil ve Konuşma Terapisi Eğitimi: Ulusal Çekirdek Eğitim Programı 2016*. [Online] https://www.medipol.edu.tr/sites/default/files/2022-08/DKT_C%CC%A7EP.pdf, 2016. [Accessed: 20th September 2023]
27. Norbury C. Practitioner Review: Social (pragmatic) communication disorder conceptualization, evidence and clinical implications. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Discipline*;2014;55(3):204-216.
28. Acarlar İ. Çocuklarda Dilin Değerlendirilmesi: Betimleyici Yaklaşım. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*;2002;35(1):121-127.
29. Ünal Ş. *İletişim Becerileri Kontrol Listesi-II'nin (CCC-2) Türkçeye Uyarlama Çalışması* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi] 2014, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

30. Adams C. Practitioner review: the assessment of language pragmatics. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*;2002;43(8):973-987.
31. Carter, JA, Lees JA, Murira GM, et al. (2005). Issues in the development of cross-cultural assessments of speech and language for children. *International Journal of Language & Communication Disorders*;2005;40(4), 385-401.
32. Reid R. Comparing two naturalistic pragmatic assessments: The celf-5 pragmatic activities and the Yale in vivo pragmatic protocol (yipp). *Senior Honors Projects*. 2018;554.
33. Simmons E., Paul R., Volkmar F. Assessing pragmatic language in autism spectrum disorder: the Yale in vivo Pragmatic Protocol. *Journal of Speech, Language & Hearing Research* ;2014;57(6):2162-2173.
34. Lavi A. Clinical Assessment of Pragmatics (CAPs): A Validation Study, Loma Linda University Electronic Theses, Dissertations & Projects, 2016.
35. Dewart H, Summers S. The pragmatics profile of communication skills in childhood. *NFER-Nelson*; 1995.
36. Reichow B., Salamack S., Paul R., et al. Pragmatic Assessment in Autism Spectrum Disorders: A Comparison of a Standard Measure With Parent Report. *Commun Disorders Quarterly*.;2008; 29(3):169-176.
37. Volden J., Phillips L. Measuring pragmatic language in speakers with autism spectrum disorders: Comparing the Children's Communication Checklist—2 and the Test of Pragmatic Language. *American Journal of Speech-Language Pathology*;2010; 19(3):204-221.
38. Bora E., Pantelis C. Meta-analysis of social cognition in attentiondeficit/hyperactivity disorder (ADHD): comparison with healthy controls and autistic spectrum disorder. *Psychological Medicine*;2016; 46(4):699-716.
39. Ekman P. Basic Emotions. In: Dalgleish T, Power MJ (eds.) *Handbook of Cognition and Emotion*. 1999.
40. Moser E., Derntl B., Robinson S., et al. Amygdala activation at 3T in response to human and avatar facial expressions of emotions. *Journal Neuroscience Methods* ;2007; 161(1)126-133.
41. Neth D, Martinez AM. A computational shape-based model of anger and sadness justifies a configural representation of faces. *Vision Research*. 2010;50(17):1693-1711.
42. Ayaz A, Ayaz M, Yazgan Y. Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğunda Sosyal Cevaplılıkta Görülen Değişiklikler. *Türk Psikiyatri Dergisi*. 2012;24(2):1-10.
43. Bal E, Harden E, Lamb D, et al. Emotion recognition in children with autism spectrum disorders: relations to eye gaze and autonomic state. *Journal of Autism and Developmental Disorders*. 2010;40(3):358-370.
44. Elhadeif S. *Zihin Kuramı Çerçevesinde Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Olan Çocukların Duygu Tanıma ve Diğer Kişilerin Zihinsel Durumlarını Temsil Performansları* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. 2017, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
45. Grelotti D, Gauthier I, Schultz R. Social interest and the development of cortical face specialization: What autism teaches us about face processing. *Developmental Psychobiology: The Journal of the International Society for Developmental Psychobiology*. 2002;40(3):213-225.
46. Özmert E. Erken çocukluk gelişiminin desteklenmesi-III:Aile. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*. 2006;49(3):256-273.

47. Batty M, Taylor M. The development of emotional face processing during childhood. *Developmental Science*. 2006;9(2):207-220.
48. Golarai G, Grill Spector K, Reiss A. Autism and the development of face processing. *Clinical Neuroscience Research*. 2006;6(3):145-160.
49. Hyman L. Word-prosodic typology. *Phonology*. 2006;23(2):225-257.
50. Büyükköse B. *Normal İhten ve Koklear İmplantlı Bireylerin Konuşmalarındaki Bii-rünsel Özelliklerin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. 2017, Anadolu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
51. Ota M. The Development of Lexical Pitch Accent Systems: An Autosegmental Analysis. *The Canadian Journal of Linguistics*. 2003;48:357-383.
52. Levi S. Acoustic correlates of lexical accent in Turkish. *Journal of the International Phonetic Association*. 2005;35(1):73-97.
53. İvoşevç S. *Bürün bilgi yapısı ve sözcük etkileşimi: Türkçe-Sırpça örneği* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. 2011, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
54. Duru H, Akgün E, Maviş İ. Dil ve Konuşma Terapisi Mesleğine Yönelik Farkındalığın Belirlenmesi. *Dil Konuşma ve Yutma Araştırmaları Dergisi*. 2018;1(3):257-280.
55. Gaga G. *Daha Önce Hiç Dil ve Konuşma Terapisi Almamış Okul Çağı Çocuklarına Sahip Ebeveynlerin Dil Ve Konuşma Terapisi Mesleğine Yönelik Farkındalıklarının Belirlenmesi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi] 2023, Kapadokya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim, Öğretim Ve Araştırma Enstitüsü, Nevşehir.
56. Çelebi F. *Dil ve konuşma terapisi hizmetlerine yönelik ebeveyn tutumlarının belirlenmesi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. 2005, Anadolu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
57. (Büyükköse D. *Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinde Dil ve Konuşma Terapisi Hizmetinin Sunulma Süreci: Bir Eylem Araştırması* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. 2019, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
58. Yaman Şirinler. *Dil Bozukluklarında Erken Müdahale Yöntemleri* [Çevrimiçi] <https://yamansirinler.com/dil-bozukluklarında-erken-mudahale-yontemleri/> [Erişim: 20th September 2023]
59. Seçkin Yılmaz Ş, Shemshedinovska E. Öğrenme Güçlüğü Olan ve Olmayan Öğrencilerin Pragmatik Dil Becerilerinin İncelenmesi. *Dil Konuşma ve Yutma Araştırmaları Dergisi*. 2020;3:335-355.
60. Aktaş B, Çifci-Tekinarıslan İ. Pragmatik Dil Testi-2 (PDT-2) Türkçeye uyarlanması. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2021;21(3):848-862.
61. Piştav Akmeşe P. Çocuklarda Öykülemenin Gelişimi ve Dilin Değerlendirilmesinde Kullanımı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*. 2015;16(3):293-305.
62. Kayhan Aktürk Ş. *Etkileşim Temelli Dil Müdahale Programının Geliştirilmesi ve Gecikmiş Dil-Konuşması Olan Çocuklarda Etkililiğinin İncelenmesi* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. 2021, Anadolu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
63. (63) Enkom. *Dil ve Konuşma Bozukluklarında Erken Müdahalenin Önemi*. [Çevrimiçi] <https://enkomclinic.com/dil-ve-konusma-bozukluklarında-erken-mudahalenin-onemi/> [Erişim: 20th September 2023]
64. Memorial. *Konuşma ve dil terapisi nedir?* [Çevrimiçi] <https://www.memorial.com.tr/saglik-rehberi/konusma-ve-dil-terapisi-nedir#konusma-terapisinin-avantajlari-nelerdir> [Erişim: 20th September 2023]

Güncel Nöroloji Çalışmaları IV

65. Toğram B, Maviş İ. Aileler, Öğretmenler ve Dil ve Konuşma Terapistlerinin Çocuklardaki Dil ve Konuşma Bozukluklarına Yönelik Tutum ve Bilgilerinin Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*. 2009;10(1):71-85.
66. Erim A, Seçkin Yılmaz Ş. Dil ve Konuşma Terapistlerinin Terapiye Aile Katılımına İlişkin İnanç, Tutum ve Uygulamaları. *Dil Konuşma ve Yutma Araştırmaları Dergisi*. 2021;4(1):80-106.